

อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ผสมสำเร็จในประเทศไทย

สำหรับในบทนี้จะแบ่งการศึกษาออกเป็น

1. ความสำคัญของอาหารสัตว์ (Importance)
2. ประเภทของอาหารสัตว์ (Types of Feed)
3. ผู้ผลิตอาหารสัตว์ (Manufacturers)
4. ชนิดของอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ (Kinds of Feed)
5. เทคนิคและกรรมวิธีการผลิต (Techniques and Production Process)
6. ปริมาณการผลิต (Production Quantity)
7. ต้นทุนการผลิต และการกำหนดราคา (Costing and Pricing)
8. การควบคุมคุณภาพของอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ (Quality Control)
9. การตลาดอาหารผสมสำเร็จรูป (Channel of Distribution)
10. โครงสร้างตลาดอาหารผสมสำเร็จรูป (Market Structure)
11. การแข่งขันด้านตลาด (Market Competition)
12. สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion & Suggestion)

11. ความสำคัญของอาหารสัตว์

1) อาหารสัตว์เป็นปัจจัยการผลิต ที่มีมูลค่าถึงประมาณร้อยละ 60-80 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการผลิตปศุสัตว์ สัตว์ปีกและสัตว์น้ำบางชนิด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาหารสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการผลิตหรือด้านการตลาด ย่อมจะมีผลกระทบโดยตรงต่อภาวะการผลิตปศุสัตว์ สัตว์ปีก และสัตว์น้ำ รวมตลอดไปถึงเสถียรภาพของราคามลผลิตจากสัตว์เลี้ยงคังกล่าวด้วย

2) อาหารสัตว์เป็นอุตสาหกรรมที่ช่วยสร้างตลาดและเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าเกษตรกรรมที่ใช้เป็นวัตถุดิบไปแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ เช่น ข้าวโพด ไร่ ปลายข้าว มันสำปะหลัง ปลา-เป็ด เป็นต้น เพราะว่า ได้ใช้วัตถุดิบที่ผลิตได้ในประเทศประมาณร้อยละ 90 ส่วนอีกร้อยละ 10 เป็นวัตถุดิบบางชนิดที่จำเป็นต้องนำเข้า เนื่องจากยังผลิตไม่ได้ในประเทศ เช่น อาหารเสริมไวตามิน แร่ธาตุ ตลอดจนควยาป้องกันโรคที่ใช้ผสมลงไปในการอาหารสัตว์ และเมื่อเกิดการขาดแคลนวัตถุดิบบางชนิดในบางช่วงของปี เช่น กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง

3) อาหารสัตว์ได้ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องขึ้นหลายประเภท เช่น โรงงานปลา-บั่น โรงงานสกัดน้ำมันพืช โรงงานผลิตอาหารเสริมไวตามิน-แร่ธาตุ ทั้งนี้ เพราะว่า ผลผลิตที่ได้จากอุตสาหกรรมเหล่านี้ ได้นำไปใช้เป็นส่วนผสมในการประกอบอาหารสัตว์

4) อาหารสัตว์ ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของสินค้าเกษตรกรรมที่ส่วนใหญ่ได้ส่งออกในรูปของวัตถุดิบ มาเป็นแบบสำเร็จรูปเพิ่มขึ้น เช่น อาหารสัตว์ผสมสำเร็จ และผลผลิตจากสัตว์ จำพวกเนื้อและไข่ ซึ่งได้ก่อให้เกิดรายได้แก่ประเทศมากขึ้น

5) อาหารสัตว์ได้ส่งเสริมให้การเลี้ยงสัตว์ในประเทศพัฒนาตัวเองจากการเลี้ยงแบบพื้นบ้านมาเป็นการเลี้ยงแบบการค้าในลักษณะของธุรกิจขนาดใหญ่ ทั้งนี้ เพราะเกษตรกรเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการเลี้ยงสัตว์ด้วยอาหารผสมเพิ่มมากขึ้นในแง่ของการเจริญเติบโต ระยะเวลาเลี้ยงส่งตลาด ตลอดถึง รายได้ที่จะได้รับ

นอกจากประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยตรงดังกล่าวแล้ว ยังมีผลดีที่เกิดขึ้นโดยทางอ้อมอีกหลายประการ เช่น การที่ช่วยให้ประชากรของประเทศมีงานทำมากขึ้น หรือลดอัตราว่างงานให้น้อยลง ช่วยยกระดับรายได้ให้แก่เกษตรกรผู้เพาะปลูกพืชที่ใช้เป็นวัตถุดิบ อาหารสัตว์ตลอดถึง เป็นการส่งเสริมให้มีการผลิตเนื้อ นม ไข่ เพื่อใช้บริโภคภายในประเทศอย่างเพียงพอ และเป็นสินค้าที่ส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศอีกด้วย

2. ประเภทอาหารสัตว์

อาหารสัตว์สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1) วัตถุดิบ ประกอบด้วย รำ ปลาขี้ขาว ขี้ขาวโพด มันสำปะหลังเส้น หรืออัดเม็ด กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง ปลารับน กระดุกป่น เกลือ ใบกระถิน เปลือกหอยป่น ปลาเบ็ด อาหารเสริมไวตามินขแร่ธาตุ ด้วยยาป้องกันโรค ฯลฯ วัตถุดิบเหล่านี้มีผู้ใช้หลายกลุ่มด้วยกัน เช่น ผู้เลี้ยงสัตว์นำไปผสมเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ พ่อค้าส่งออก ผู้บริโภคภายในประเทศ และโรงงานผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ

2) อาหารผสมสำเร็จ มีทั้งการผลิตออกมาในรูปของหัวอาหาร ที่จะต้องนำไปผสมกับวัตถุดิบก่อนที่จะนำไปเลี้ยงสัตว์ และผลิตออกมาเป็นอาหารสำเร็จรูป ชนิดผง หรือชนิดเม็ดที่พร้อมจะนำไปใช้เลี้ยงสัตว์ได้ อาหารผสมสำเร็จ เป็นผลผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ที่แนวโน้มในการผลิตและการตลาดจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น

3. ผู้ผลิตอาหารสัตว์

สำหรับการผลิตอาหารสัตว์ในปัจจุบันอาจจำแนกผู้ผลิตออกตามลักษณะของผลผลิตได้ 3 กลุ่มด้วยกัน คือ

1) เกษตรกรผู้ผลิตวัตถุดิบที่สามารถนำไปประกอบเป็นอาหารสัตว์ได้โดยตรง หรือบางชนิดจำเป็นต้องผ่านกรรมวิธีบางอย่างก่อนที่จะนำไปทำเป็นอาหารสัตว์ได้ เช่น ขี้ขาวเปลือก (รำขี้ขาว) ขี้ขาวโพด (ขี้ขาวโพดป่น) มันสำปะหลัง (เส้น หรืออัดเม็ดและแท่ง) ถั่วเหลือง (กากถั่วเหลือง) ถั่วลิสง (กากถั่วลิสง) ปลาเบ็ด (ปลารับน) กระดุกป่น เป็นต้น

2) โรงงานผลิตส่วนผสมอาหารสัตว์ในลักษณะของผลพลอยได้ (by-products) ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารสัตว์ เช่น กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสง กากรำ เป็นต้น

3) โรงงานผลิตอาหารผสมสำเร็จ ซึ่งผลิตทั้งหัวอาหาร และอาหารสำเร็จรูปสำหรับใช้เลี้ยงสัตว์แต่ละชนิด เช่น สุกกร เป็ด ไก่ ปลา อาหารผสมสำเร็จเหล่านี้ตามกฎหมายจะต้องมีการควบคุมคุณภาพให้ถูกต้องตามที่ได้ระบุไว้ใน พ.ร.บ. ควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2525 กล่าวคือ มีการกำหนดสัดส่วนขั้นต่ำของโปรตีน ไขมัน และสัดส่วนขั้นสูงของกากความชื้น เป็นร้อยละ โดยน้ำหนัก

ซึ่งอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ผสมสำเร็จได้เริ่มดำเนินการแบบการค้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 โดยบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ จำกัด และบริษัทศรีไทยปศุสัตว์ จำกัด ต่อมาสภาพการเลี้ยงสัตว์

โดยทั่วไปได้เจริญก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงลักษณะการเลี้ยงจากแบบพื้นบ้านเป็นแบบการค้ามากขึ้น ความต้องการอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ จึงมีปริมาณเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว และอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ผสมสำเร็จจึงได้เริ่มมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศนับตั้งแต่ปี 2510 เป็นต้นมา และเป็นอุตสาหกรรมที่เริ่มได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากรัฐบาล ตั้งแต่ปี พ.ศ.2512 ปัจจุบัน อุตสาหกรรมอาหารสัตว์นอกจากจะมีผลโดยตรงต่อกิจการเลี้ยงสัตว์ในประเทศแล้ว ยังมีผลต่อการผลิตสินค้าเกษตรที่ใช้ในการผลิตอาหารสัตว์ด้วย กล่าวคือ อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ได้ใช้วัตถุดิบที่ผลิตได้ในประเทศ ประมาณร้อยละ 90 ดังนั้นจึงนับได้ว่า อุตสาหกรรมอาหารสัตว์เป็นตลาดรับซื้อสินค้าเกษตรแหล่งใหญ่ของประเทศ และได้ช่วยเพิ่มค่าให้แก่สินค้าเกษตรเหล่านั้นด้วยในเวลาเดียวกัน โรงงานหรือบริษัทผู้ดำเนินการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ 33 ราย ในปี 2527

มีกำลังการผลิต รวมทั้งสิ้นประมาณ 2.5 ล้านตันต่อปี แต่มีปริมาณการผลิตจริงเพียงประมาณ 2.0 ล้านตันต่อปี ผู้ผลิตอาหารสัตว์ อาจแยกออกตามกำลังการผลิตและเทคนิคการผลิตได้ 3 กลุ่ม ด้วยกัน คือ

กลุ่มแรก เป็นผู้ผลิตที่มีโรงงานขนาดใหญ่ ซึ่งมีกำลังการผลิต ตั้งแต่ 50,000 ตัน/ปี ขึ้นไป ทางโรงงานจะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์คำนวณสูตรอาหารสัตว์ และควบคุมขบวนการผลิต ใช้เครื่องจักรอัตโนมัติในการผสมวัตถุดิบ และวัตถุดิบจะผ่านขบวนการอบแห้งถูกต้องตามหลักวิชาการ ผลผลิตมีทั้งชนิดอัด เม็ดและชนิดผง

กลุ่มที่สอง เป็นผู้ผลิตที่มีโรงงานขนาดกลาง ซึ่งมีกำลังการผลิต ระหว่าง 3-4 หมื่นตันต่อปี ทางโรงงานจะใช้เครื่องจักรไฟฟ้า หรือใช้น้ำมันเชื้อเพลิงในการผสมวัตถุดิบ วัตถุดิบที่ใช้จะผ่านการอบแห้งมาแล้ว การควบคุมการผลิตจะใช้แรงงานคนในการชั่งน้ำหนัก วัตถุดิบแต่ละชนิดที่ใช้เป็นส่วนผสม ผลผลิตมีทั้งชนิดเม็ดและชนิดผง

กลุ่มที่สาม เป็นผู้ผลิตที่มีโรงงานขนาดเล็ก ซึ่งมีกำลังการผลิตต่ำกว่า 3 หมื่นตัน/ปี การควบคุมปริมาณวัตถุดิบ และการชั่งน้ำหนักจะใช้แรงงานคน การผสมมีทั้งใช้แรงงานคน และเครื่องจักร วัตถุดิบที่ใช้ไม่มีการอบแห้ง และผลผลิตไม่มีชนิดอัด เม็ด

ตารางที่ 14 รายชื่อโรงงานผู้ผลิตอาหารสำเร็จรูป ซึ่งได้รับใบอนุญาตผลิตอาหารสัตว์ ปี 2528 .

2527

ชื่อบริษัท-โรงงาน	จังหวัด	ประสิทธิภาพการผลิตของ เครื่องจักร ตัน/ชม.
1. บริษัทป.เจริญพันธ์อาหารสัตว์จำกัด	กรุงเทพมหานคร	20
2. บริษัท เมทาโกร จำกัด	สมุทรปราการ	24
3. เทรียญทองอาหารสัตว์	สมุทรปราการ	20
4. บริษัทแหลมทองสหการ จำกัด	สมุทรปราการ	48
5. บริษัทเจริญโภคภัณฑ์อุตสาหกรรม จำกัด	กรุงเทพมหานคร	20
6. หจก. โภคภัณฑ์สากล	กรุงเทพมหานคร	1.2
7. สหกรณ์ปศุสัตว์	กรุงเทพมหานคร	3
8. บริษัทศรีไทยปศุสัตว์จำกัด	สมุทรปราการ	35
9. บริษัทกรุงเทพอาหารสัตว์จำกัด	สมุทรปราการ	50
10. บริษัทกรุงเทพค้าสัตว์	ชลบุรี	50
11. บริษัทคาร์กิลด์จำกัด	ฉะเชิงเทรา	8
12. บริษัทเอเซียปศุสัตว์(1973) จำกัด	กรุงเทพมหานคร	8
13. บริษัทอินเตอร์เนชั่นแนล ฟีดมิลส์จำกัด	กรุงเทพมหานคร	10
14. บริษัทวาเรนทีอินเตอร์เนชั่นแนลจำกัด	กรุงเทพมหานคร	2
15. บริษัทกรุงเทพโภคภัณฑ์จำกัด	กรุงเทพมหานคร	10
16. บริษัทฟาร์มรุ่งริกษ์ จำกัด	กรุงเทพมหานคร	5
17. บริษัทสยามโภคภัณฑ์อาหารสัตว์ จำกัด	สมุทรสาคร	15
18. บริษัทชนะพันธ์อาหารสัตว์ จำกัด	สมุทรสาคร	6
19. บริษัทอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ไทย จำกัด	นครปฐม	15
20. สามพรานอาหารสัตว์	นครปฐม	5
21. บริษัท เอ. เจ. ฟีดมิล 83 จำกัด	นครปฐม	7
22. สหกิจอาหารสัตว์	นครปฐม	8
23. หจก. พีเอ็นโกร อุตสาหกรรมสุพรรณบุรี	สุพรรณบุรี	3
24. ดวงสุวรรณอาหารสัตว์	กาญจนบุรี	1.5

25. บริษัทผลิตภัณฑ์อาหารเซ่นทรัล จำกัด	ปทุมธานี	10
26. บริษัทสหพัฒนเกษตร จำกัด	อยุธยา	10
27. บริษัทแหลมทองเกษตรภัณฑ์ จำกัด	อยุธยา	50
28. บริษัทเบทาโกร (ภาคเหนือ) จำกัด	นครราชสีมา	10
29. บริษัทซี.พี. ฟีดมิล จำกัด	ลำพูน	25
30. บริษัทเจริญโภคภัณฑ์อาหารสัตว์ จำกัด	สงขลา	20
31. บริษัทสหฟาร์ม จำกัด (โรงงานสหฟีดมิลล์)	กรุงเทพมหานคร	10
32. บริษัท สีสันพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำกัด	นครปฐม	40
33. บริษัท ไทยอาหารสัตว์ จำกัด	สมุทรปราการ	50

ที่มา : กรมปศุสัตว์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15

ตารางแสดงจำนวนและสถานที่ตั้งโรงงานผลิตอาหารสัตว์

<u>จังหวัด</u>	<u>จำนวน/โรง</u>
กรุงเทพมหานคร	10
สมุทรปราการ	6
นครปฐม	5
ชลบุรี	1
ฉะเชิงเทรา	1
สมุทรสาคร	2
อยุธยา	2
ปทุมธานี	1
กาญจนบุรี	1
สุพรรณบุรี	1
นครราชสีมา	1
ลำพูน	1
สงขลา	<u>1</u>
รวมทั้งสิ้น	<u><u>33</u></u>

ที่มา : กรมปศุสัตว์

การที่โรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูปในปัจจุบัน ซึ่งมีอยู่ทั้งสิ้น 33 โรง ทั้งขนาดเล็ก, กลาง และขนาดใหญ่ ตั้งได้กล่าวมาแล้ว กระจายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศ และมักจะอยู่ใกล้กับแหล่งของวัตถุดิบ หรือตลาด รวมทั้งมีการคมนาคมที่สะดวก ซึ่งได้แก่ ในบริเวณ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง เช่น สมุทรปราการ, นครปฐม, ฉะเชิงเทรา, สมุทรสาคร, อยุธยา, ปทุมธานี เป็นต้น เนื่องจากโรงงานเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่จะประหยัดต้นทุนในการขนส่งเกี่ยวกับวัตถุดิบ และผลผลิตสำเร็จรูป เพื่อจะส่งไปยังลูกค้าได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และสามารถบริการ เข้าถึงลูกค้าได้มากยิ่งขึ้น อันจะมีผลต่อการตลาดของโรงงานที่มีต่ออาหารสัตว์สำเร็จรูป

4. ชนิดของอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ

อาหารผสมสำเร็จ เป็นผลผลิตทางการค้าของโรงงานอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

ก) อาหารผสมสำเร็จรูป เป็นอาหารสัตว์ที่ผสมเรียบร้อยแล้วจากโรงงาน สามารถนำไปใช้เลี้ยงสัตว์ได้ทันที อาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูปนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ ชนิดเม็ด และชนิดผง ผลิตขึ้นมาจากส่วนผสมของวัตถุดิบอาหารสัตว์ชนิดต่าง ๆ ตามสูตรของแต่ละโรงงาน แต่โดยหลักเกณฑ์การผลิตแล้ว จะต้องมีความถูกต้องตามที่กำหนดไว้ใน พ.ร.บ. ควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ พ.ศ. 2525 ปัจจุบันนี้ผู้เลี้ยงสัตว์นิยมใช้อาหารสัตว์ชนิดเม็ดมากกว่าชนิดผง ทั้งนี้เพราะอาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูปชนิดเม็ด มีคุณค่าทางอาหารสูง ทำให้สัตว์เจริญเติบโตเร็ว นอกจากนี้อัตราการสูญเสียระหว่างที่สัตว์กินอาหารยังมีน้อยกว่าอาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูปชนิดผง แต่ถ้าเทียบทางด้านราคาแล้ว อาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูปชนิดเม็ดมีราคาแพงกว่าอาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูปชนิดผง

ข) อาหารเข้มข้นหรือหัวอาหาร เป็นอาหารสัตว์สำเร็จรูปชนิดเข้มข้นที่มีส่วนผสมของโปรตีน วิตามิน และแร่ธาตุ เมื่อจะนำไปเลี้ยงสัตว์จำเป็นต้องนำไปผสมกับวัตถุดิบอื่น ๆ เช่น รำข้าว ปลายข้าว ปลาป่น และกากถั่ว เป็นต้น อัตราส่วนในการผสมจะแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม แต่ที่นิยมกันโดยทั่วไปจะใช้หัวอาหารประมาณร้อยละ 30 ผสมกับวัตถุดิบอื่นอีกร้อยละ 70 อาหารสัตว์ประเภทนี้เมื่อคำนวณต้นทุนแล้วจะถูกกว่าอาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูป แต่ผู้เลี้ยงส่วนมากไม่นิยมใช้อาหารประเภทนี้ เพราะจะมีภาระในการจัดหาวัตถุดิบชนิดต่าง ๆ มาผสมกับหัวอาหาร และในทางปฏิบัติไม่สามารถทำให้อาหารที่นำมาผสมเข้ากันได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการผสมด้วยมือ มิใช่เครื่องจักรซึ่งจะทำให้คุณภาพของอาหารที่ได้นั้นไม่ดีเท่ากับอาหารผสมสำเร็จรูปจากโรงงาน

5. เทคนิคและกรรมวิธีการผลิต

เทคนิคและกรรมวิธีการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จะเป็นวิธีการผลิตของผู้ผลิตรายใหญ่ ที่มีเครื่องจักร และอุปกรณ์ในการผลิตที่ทันสมัยเท่านั้น เพราะว่า เป็นเรื่องที่ยากจะซับซ้อน และต้องอาศัยหลักวิชาการเข้าช่วยเป็นอย่างมาก แต่ก็ เป็นวิธีการที่สามารถช่วยให้ผู้ผลิตมีรายได้ในกิจการสูงกว่าการผลิตด้วยวิธีอย่างง่าย ๆ ที่ส่วนใหญ่กระทำกันอยู่ในโรงงานขนาดกลาง และโรงงานขนาดเล็ก

1. การคำนวณสูตรอาหาร ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ออก พ.ร.บ.ควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ ที่ผลิตออกจำหน่ายเพื่อใช้เลี้ยงสัตว์แต่ละชนิดและแต่ละขนาด โดยได้กำหนดระดับโปรตีน ไขมัน กาก และความชื้นเป็นอัตราร้อยละ โดยน้ำหนัก สำหรับการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จออกจำหน่ายในทางการค้า และกำหนดให้หน่วยงานของรัฐได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพอาหารสัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่ผลิตออกจำหน่าย เพื่อบังคับให้โรงงานผลิตอาหารสัตว์ที่มีคุณภาพ และเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอุตสาหกรรมการเลี้ยงสัตว์ของประเทศ ดังนั้น ในการผลิตอาหารแต่ละสูตร ผู้ผลิต หรือ โรงงานจะต้องคำนวณส่วนผสมของวัตถุดิบชนิดต่าง ๆ ให้มีระดับโปรตีน ไขมัน กากและความชื้นไม่น้อยกว่า หรือไม่เกินกว่าระดับที่กฎหมายกำหนด การคำนวณแบบง่าย ๆ สามารถกระทำได้ เมื่อทราบคุณสมบัติทางเคมีของวัตถุดิบที่กฎหมายกำหนด การคำนวณแบบง่าย ๆ สามารถกระทำได้ เมื่อทราบคุณสมบัติทางเคมีของวัตถุดิบเหล่านั้นแล้ว แต่ต้นทุนการผลิตค่อนวน้ำหนักของอาหารผสมอาจสูงเกินไป และอาจไม่สามารถผลิตออกจำหน่ายได้ตามราคา ที่ทางราชการได้ควบคุมไว้ หรืออาจผลิตออกจำหน่ายได้ แต่รายได้ไม่คุ้มทุนเมื่อนำมาประเมินค่าใช้จ่าย และผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจแล้ว ด้วยเหตุนี้ ผู้ผลิตรายใหญ่ จึงได้นำเอาเทคนิคในการผลิตที่เรียกว่า "Linear Programming Technique" ในส่วนที่เกี่ยวข้อง Minimization Model : Least cost ration formulation มาใช้ในการคำนวณสูตรอาหาร เพื่อให้ได้

- 1) อาหารผสมที่มีคุณภาพตามที่กฎหมายกำหนด
- 2) ค่าใช้จ่ายในการผลิตค่อนวน้ำหนักอาหารผสม ในอัตราที่ต่ำที่สุด
- 3) ให้มีกำไรสูงสุดในกิจการ

ในการสร้าง Minimization Model เพื่อคำนวณหา Least-cost Ration นั้น จะต้องทราบ

- 1) ความต้องการด้านโภชนา (nutrients) ของสัตว์เลี้ยงแต่ละชนิด และแต่ละขนาด เพื่อให้สูตรที่คำนวณได้มีปริมาณโภชนาอย่างเพียงพอกับความต้องการเพื่อการเจริญเติบโต หรือเพื่อสร้างผลผลิต
- 2) คุณสมบัติทางชีวเคมี ที่เกี่ยวกับโภชนาการของวัตถุดิบแต่ละชนิด ที่จะนำไปใช้เป็นส่วนผสม เช่น ระดับโปรตีน ไขมัน กรดอะมิโน ไวตามิน แร่ธาตุ เป็นต้น
- 3) ราคาจำหน่ายวัตถุดิบในท้องตลาดที่ผู้ผลิตจะหาซื้อได้

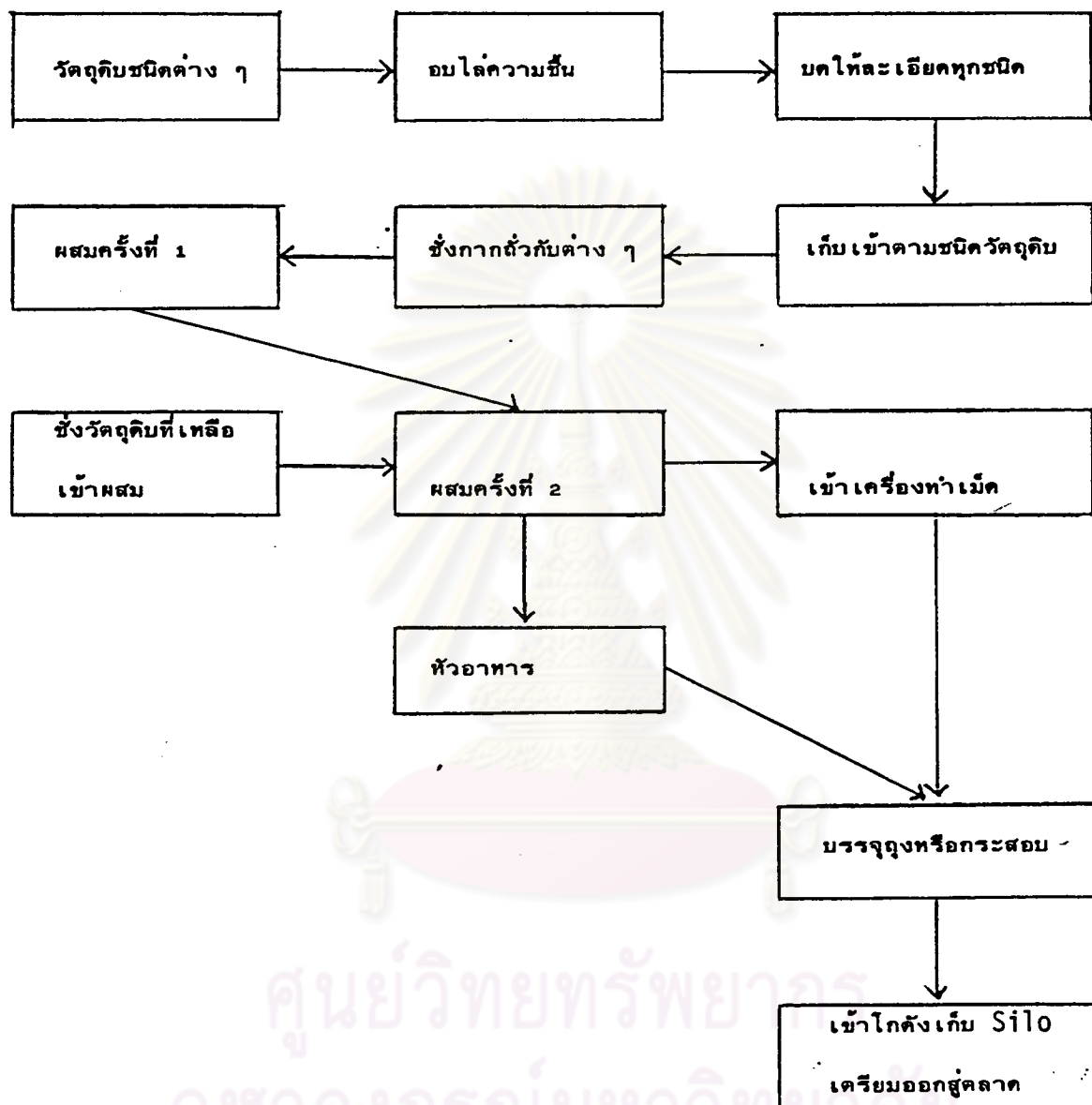
4) คุณสมบัติบางอย่างของวัตถุดิบ เช่น กากถั่วลิสง มันสำปะหลัง ซึ่งมีสารพิษเจือปนอยู่ จะต้องทราบว่า วัตถุดิบชนิดนั้น จะใช้ผสมในอาหารสัตว์ได้ในปริมาณที่ไม่เกินร้อยละเท่าไร (โดยน้ำหนัก) จึงจะไม่เกิดผลเสียต่อสัตว์เลี้ยง ทั้งนี้เพื่อให้การสร้าง model เป็นไปอย่างรัดกุมและได้ ration ที่ดีที่สุด ทั้งในด้านการเลี้ยงสัตว์และด้านเศรษฐกิจของผู้ผลิตอาหารสัตว์

5) ระยะเวลาที่จะเลี้ยงสัตว์แต่ละชนิด หรือปริมาณอาหารผสมที่ต้องการจะผลิต เช่น 1,000 กก. เป็นต้น

2. ขั้นตอนในการผลิต เมื่อได้ Least-cost Ration แล้วก็สามารถจัดทำโปรแกรมให้เครื่องคอมพิวเตอร์คำนวณปริมาณวัตถุดิบแต่ละชนิดที่จะใช้เป็นส่วนผสมในอาหารสัตว์แต่ละสูตรได้ สำหรับขั้นตอนของกรรมวิธีในการผลิตนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันทุกโรงงาน ซึ่งพอสรุปตามขั้นตอนได้ดังนี้ โดยเริ่มต้นจาก (1) การนำวัตถุดิบต่าง ๆ เช่น รำข้าว ข้าวโพด กากถั่วเหลือง ปลาป่น เกลือ และอื่น ๆ ที่มีความชื้นเข้าเครื่องอบให้แห้ง (2) แล้วมีตะแกรงร่อนเอาสิ่งเจือปนออก (3) เอาวัตถุดิบแต่ละอย่างเข้าเครื่องบดให้ละเอียดตามต้องการ (4) ส่งต่อไปตามท่อเข้าไปเก็บในถังเก็บวัตถุดิบแต่ละชนิด (5) เมื่อจะผสมก็นำกากถั่วและอาหารเสริมพวก premix ต่าง ๆ เข้าชั่งน้ำหนักด้วยเครื่องชั่งอัตโนมัติ ผสมให้เข้ากันครึ่งหนึ่งก่อน ต่อก่อนนั้นก็ชั่งวัตถุดิบชนิดอื่น ๆ ตามสูตรที่ต้องการเข้าผสมอีกครั้ง (6) ถ้าเป็นหัวอาหารก็จะคัดส่วนผสมที่เป็นรำออก แล้วบรรจุถุงออกจำหน่ายให้ผู้เลี้ยงสัตว์นำไปผสมกับรำ ปลาช่อน หรือข้าวโพดอีกครั้งก่อนใช้ ถ้าผลิตเป็นอาหารผสมสำเร็จรูปจากโรงงานก็จะผ่านเข้าเครื่องอัดเม็ด หากต้องการผลิตอาหารอัดเม็ด หรือ อาจบรรจุถุงเป็นชนิดผงก่อนเข้าเครื่องอัดเม็ดก็ได้ แล้วแต่ความประสงค์ของโรงงาน (7) นำไปเก็บไว้ในโกดังรอการจำหน่ายต่อไป

ศูนย์วิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผังที่ 1 แผนผัง Flow Chart กรรมวิธีการผลิตอาหารสัตว์

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย "อุตสาหกรรมการผลิตอาหาร สสมสำหรับเลี้ยงสัตว์"

รายงานเศรษฐกิจรายเดือน มีนาคม 2517

6. ปริมาณการผลิต

การผลิตอาหารผสมสำเร็จ แม้ว่าจะได้มีการประกอบกิจการกันมาประมาณ 20 ปีแล้วก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่ไม่มีการควบคุมปริมาณการผลิต แต่มีการควบคุมปริมาณการส่งออก และไม่มี การตรวจสอบปริมาณการผลิตตามที่โรงงานได้แจ้งให้ทางการทราบว่า เป็นความจริงหรือไม่เพียงไร ดังนั้น ปริมาณการผลิตที่แท้จริง จึงยังไม่อาจได้อย่างแน่ชัดว่า มีมาก-น้อยเพียงไร อย่างไรก็ตาม ผลจากการสำรวจของกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์กระทรวงพาณิชย์ และการประ-
มาณการ หอสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 16 ปริมาณการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ ปี 2519-2527 และปริมาณการผลิตอาหาร สัตว์ผสมสำเร็จในไก่กระตัง

ปี	ปริมาณอาหารผสมสำเร็จทั้งสิ้น (ตัน)	ปริมาณอาหารผสมสำเร็จไก่กระตัง (ตัน)
2519	666,353	412,092
2520	725,508	456,138
2521	1,151,640	840,240
2522	1,260,000	831,600
2523	2,115,692	1,650,240
2524	2,182,371	1,527,660
2525	2,344,950	1,875,960
2526	2,239,890	1,635,120
2527	2,325,461	1,813,860

ที่มา : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์
: สมาคมผู้ผลิตอาหารสัตว์ไทย
: การสัมภาษณ์

จากตารางข้างต้นจะพบว่าปริมาณอาหารผสมสำเร็จรูปสำหรับไก่กระตังที่ผลิตในปี 2527 นั้น มีอัตราส่วนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 78 ของปริมาณอาหารผสมสำเร็จรูปที่ผลิตขึ้นทั้งหมด ขณะเดียวกันจากผลการศึกษาของสถาพร กวีคานนท์ และสมจินต์ สันตวรัญ ในหนังสือเรื่อง อุตสาหกรรมการอาหารสัตว์ ได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบัน สัดส่วนการผลิตหัวอาหารมีแนวโน้มลดลง และมีการผลิตอาหารผสมสำเร็จรูปมากขึ้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่า

- (1) การขยายตัวของการเลี้ยงสัตว์ แบบการค้าได้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น
- (2) มีการเลี้ยงไก่กระตังหรือไก่เนื้อมากขึ้น เพราะว่าอาหารสำเร็จรูปที่เพิ่มขึ้นส่วนใหญ่ เป็นอาหารสำหรับเลี้ยงไก่กระตัง หรือไก่เนื้อ

ตารางที่ 17 ตารางเปรียบเทียบ ปริมาณการผลิตไก่กระตัง และความต้องการไก่กระตัง

หน่วย : ล้านตัว/เดือน

ปี	ปริมาณการผลิต	ปริมาณความต้องการ
2521	15.56	14.54
2522	15.40	16.27
2523	30.56	18.19
2524	28.29	20.35
2525	34.74	22.78
2526	30.28	25.46
2527	33.59	27.78

ที่มา : สมาคมผู้ผลิตอาหารสัตว์ไทย กรมปศุสัตว์ การสัมภาษณ์

7. ต้นทุนการผลิตและการกำหนดราคา

ในการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จสำหรับโรงงานขนาดใหญ่ ซึ่งใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ควบคุมการผลิต และผลิตด้วย Least-Cost Ration ที่สามารถปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบที่ใช้ได้ตลอดเวลา นั้น อำนวย เพ็ญ มบุญสุข และ พิพิช ศุภพิพัฒน์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการผลิตอาหารผสมสำเร็จรูป ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก

ตารางที่ 8 อัตราต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ

ประเภททุน	โรงงานขนาดใหญ่	โรงงานขนาดกลาง	โรงงานขนาดเล็ก
ค่าจ้างแรงงาน	1.8	2.1	10.3
ค่าเชื้อเพลิง	0.4	0.1	-
ค่าไฟฟ้า	0.9	1.0	0.5
ค่าวัตถุดิบ	83.5	85.1	82.9
ค่าภาษีการค้า	1.0	0.8	0.7
ค่าบำรุงรักษา- เครื่องจักร	0.1	0.6	0.0
ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	12.3	10.3	5.6
รวม	100.0	100.0	100.0

ที่มา : อำนวย เพ็ญ มบุญสุข และ พิพิช ศุภพิพัฒน์ "การวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมอาหารผสมในประเทศไทย" สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้ประกอบการผลิตขนาดใหญ่ได้พยายามหาทางลดต้นทุนคือหน่วยลงอย่างมาก ขณะที่โรงงานขนาดเล็กทำไม่ได้เต็มที่ ฉะนั้นนอกจากผู้ผลิตรายใหม่จะเข้าสู่วงการอาหารสัตว์นี้ ได้ยากเต็มที่ ยังต้องใช้เงินทุนที่สูงยิ่ง และต้องทนต่อสภาพการขาดทุนไม่ไหวจนต้องหลุดออกจากการแข่งขันไปใน จนในที่สุด จะเหลือผู้แข่งขันเพียงน้อยราย แต่จะถึงกับเป็นแบบผูกขาดนั้นคงเป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ตาม การกำหนดราคาอาหารสัตว์ ประเภทต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น จะเห็นได้ว่า โรงงานขนาดใหญ่จะมีราคาที่สูงกว่าโรงงานขนาดเล็กอยู่เสมอ

และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงราคาให้สูงขึ้น โรงงานขนาดใหญ่มักจะเป็นผู้เริ่มขึ้นก่อนแล้วโรงงานขนาดเล็กจึงเพิ่มตาม จนเหมือนกับว่าโรงงานขนาดใหญ่เป็นผู้นำด้านราคาไป (Price Leader) ซึ่งสถานการณ์เช่นนี้ ผลดีก็คือไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาวะการตลาดอาหารสัตว์อย่างชว-ชวฉับพลัน แต่ข้อเสีย คือ ผู้ผลิตขนาดเล็ก จะไม่สามารถเขยิบกำไรของตนเองให้สูงขึ้นได้

8. การควบคุมคุณภาพของอาหารผสมสำเร็จรูป

อาหารสัตว์ผสมสำเร็จที่ผลิตออกสู่ตลาด แม้จะมีลักษณะภายนอกที่มองดูคล้ายกัน และหากมองแต่เฉพาะลักษณะภายนอกของผลิตภัณฑ์ก็บอกไม่ได้ว่าอาหารสัตว์ของบริษัทใดดีกว่าของบริษัทใด ฉะนั้นตรา หรือยี่ห้อ เท่านั้นที่เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของสินค้าแต่ละชนิด และอิทธิพลของการโฆษณาด้วย แต่ในตัวของสินค้าเอง คุณภาพก็อาจจะเปรียบเทียบได้ โดยการนำไปทดลองใช้ในการศึกษาเรื่องอาหารสัตว์ นักวิชาการได้พบว่า

ในการศึกษาเกี่ยวกับการให้อาหารสัตว์ไก่กระตัง นักวิชาการอาหารสัตว์ได้พบว่า ไก่กระตังมีความต้องการอาหารเพื่อสร้างเนื้อ และพลังงาน ซึ่งเนื้อนี้จะต้องเกิดจากธาตุอาหารที่สำคัญที่ผสมอยู่ในอาหารสัตว์ เช่น โปรตีน และแร่ธาตุอื่น ๆ ส่วนพลังงานจะได้จากธาตุอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรต และธาตุอาหารโปรตีนนี้เองที่เข้าใจว่าเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการสร้างความเจริญเติบโตให้สัตว์ ทางราชการโดยกรมปศุสัตว์ จึงได้เสนอเป็นพระราชบัญญัติควบคุมคุณภาพอาหารสัตว์ขึ้น เพื่อประโยชน์ของผู้เลี้ยง เช่น ในไก่เล็ก (อายุ 1 วันถึง 8 สัปดาห์) โปรตีนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 20 ของน้ำหนักอาหารสัตว์ เป็นต้น

แต่ผลจากการศึกษาต่อมา นักวิชาการพบว่าจำนวนโปรตีนที่มีในอาหารไม่ใช่ตัวการสำคัญนัก แต่ขึ้นอยู่กับกรดอะมิโน (Amino Acid) (องค์ประกอบของโปรตีน) จะมีความสำคัญมากกว่า กรดอะมิโนที่จำเป็นประกอบด้วย ไลซีน ((Lysine) ทรีโอนีน (Threonine) เมธิโอนีน (Methionine) ซิสทีน (Cystine) และ ทริปโตเฟน (Tryptophan) ธาตุเหล่านี้จะเป็นตัวช่วยเร่งการเจริญเติบโตของสัตว์ นักวิชาการยังพบต่อไปว่า ไม่จำเป็นที่จะมีปริมาณกรดอะมิโนเกินความจำเป็นของความต้องการของสัตว์ และถ้าหากใช้วิธีการวัดกรดอะมิโน ตามความต้องการของสัตว์อย่างแท้จริงแล้ว ซึ่งอาจเรียกว่า Amino Acid : Energy Balance แล้วจะเห็นได้ว่า จะลดอัตราส่วนของโปรตีนลงได้ส่วนหนึ่ง อัตราส่วนที่ลดลงนี้เป็นการลดต้นทุนการผลิตของโรงงานลงได้อย่างมากมาย

การพัฒนาและปรับปรุงด้านการผลิตอาหารสัตว์ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นักวิชาการ

อาหารสัตว์ได้พยายามเพิ่มอัตราการแลกเปลี่ยนจากอาหารสัตว์เป็น เนื้อสัตว์ให้สูงขึ้น และจากการศึกษาตัวเลขอัตราการแลกเปลี่ยนอาหารของไก่กระทอง ในระยะ 10 ปี ที่ผ่านมาจากจนถึง พ.ศ. 2525 ปรากฏว่าอัตราแลกเปลี่ยนอาหารได้เปลี่ยนจากการใช้อาหาร 2.53 กิโลกรัมในการเพิ่มน้ำหนักของไก่กระทอง 1 กิโลกรัม เป็นการใช้อาหารสัตว์เพียง 2.05-2.10 กิโลกรัมในการเพิ่มน้ำหนักไก่กระทอง 1 กิโลกรัม และจากตัวเลขในปี 2527 ในประเทศไทย เราทศพบว่าสามารถใช้อาหารเพียง 1.95 กิโลกรัมในการเพิ่มน้ำหนักไก่กระทอง 1 กิโลกรัม การที่เรากระทำได้เช่นนี้ก็เพราะได้มีการผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จที่มีคุณภาพจากการใช้เทคโนโลยีอย่างสูง ทั้งทางด้านขบวนการผลิตและการใช้ตัวยาปฏิชีวนะ อาหารเสริม วิตามิน เกลือแร่ และยาเคมีป้องกันโรคต่าง ๆ ตลอดจนการเลือกใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพสูงมาประกอบกัน ซึ่งโรงงานขนาดใหญ่เท่านั้นที่สามารถจะทำได้ เพราะมีเครื่องจักรที่ทันสมัย และห้องทดลองที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การโฆษณาตัวสินค้า โดยเน้นคุณภาพ ก็ทำให้ผู้เลี้ยงสัตว์มองเห็นความแตกต่างในสินค้ามากยิ่งขึ้น เมื่อรวมกับการกำหนดราคาที่ดีเหมาะสมกับสภาพของตลาด ตลอดจนกลยุทธ์อื่น ๆ แล้วก็จะทำให้ยี่ห้อ หรือตราของผลิตภัณฑ์เป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น และแพร่หลายอย่างรวดเร็ว การควบคุมคุณภาพจึงเป็นสิ่งที่โรงงานผู้ผลิตอาหารสัตว์ที่มองการไกลมักจะกวดขันและเน้นหนักอยู่อย่างมาก อันเป็นผลส่งถึงผลประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่กระทอง และใช้อาหารสัตว์ผสมสำเร็จรูปสำหรับไก่กระทองจากบริษัทนั้น ๆ

๑. . การตลาดของอาหารสัตว์สำเร็จรูป

จากข้อมูลการผลิต และการค้าที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า โรงงานขนาดใหญ่ได้พยายามขยายขอบเขตของกิจการให้เป็นระบบธุรกิจเบ็ดเสร็จมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ตลาดวัตถุดิบ อาหารสำเร็จรูป พันธุ์สัตว์ ยาสัตว์ ฟาร์มสัตว์ โรงฆ่าสัตว์ เนื้อสัตว์แปรรูป และผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์จากสัตว์เลี้ยง รวมทั้งการบริการพิเศษประกอบกับธุรกิจ การขยายการประกอบการธุรกิจแบบ เบ็ดเสร็จนี้ทำได้เฉพาะโรงงานขนาดใหญ่ ที่มีเงินมหาศาล และการร่วมมือกับต่างประเทศ ซึ่งก็มี 4-5 โรงเท่านั้น โรงงานขนาดใหญ่เหล่านี้จึงเข้ามามีบทบาทต่อวงการอาหารสัตว์มากยิ่งขึ้น ปริมาณการผลิตก็เป็นส่วนใหญ่ในตลาดอาหารสัตว์ จนในที่สุดอาจนำไปสู่ระบบการแข่งขันน้อยราย (Oligopoly) และถ้าหากมีการแข่งขันกันด้วยทุนมหาศาลอีกต่อไป ในที่สุดอาจกลายเป็นธุรกิจผูกขาด

ช่องทางการตลาดของโรงงานอาหารสัตว์ขนาดใหญ่แบ่งได้เป็น 3 ทางด้วยกันคือ

1. จำหน่ายให้กับฟาร์มของโรงงาน ซึ่งเลี้ยงในปริมาณที่มากพอเพื่อป้อนโรงงานฆ่าสัตว์ของธุรกิจในเครือได้ตลอดปี

2. การจำหน่ายในประเทศโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ฟาร์มขนาดใหญ่ ซึ่งจะจำหน่ายต่อไปยังลูกค้า และผู้เลี้ยงรายย่อยต่อไปและจำหน่ายให้กับตัวแทนจำหน่ายอาหารสัตว์ ซึ่งจะจำหน่ายต่อไปยังร้านค้าส่งในจังหวัดและร้านค้าปลีก ผู้เลี้ยงรายใหญ่ ผู้เลี้ยงรายย่อย และผู้เลี้ยงสมาชิก

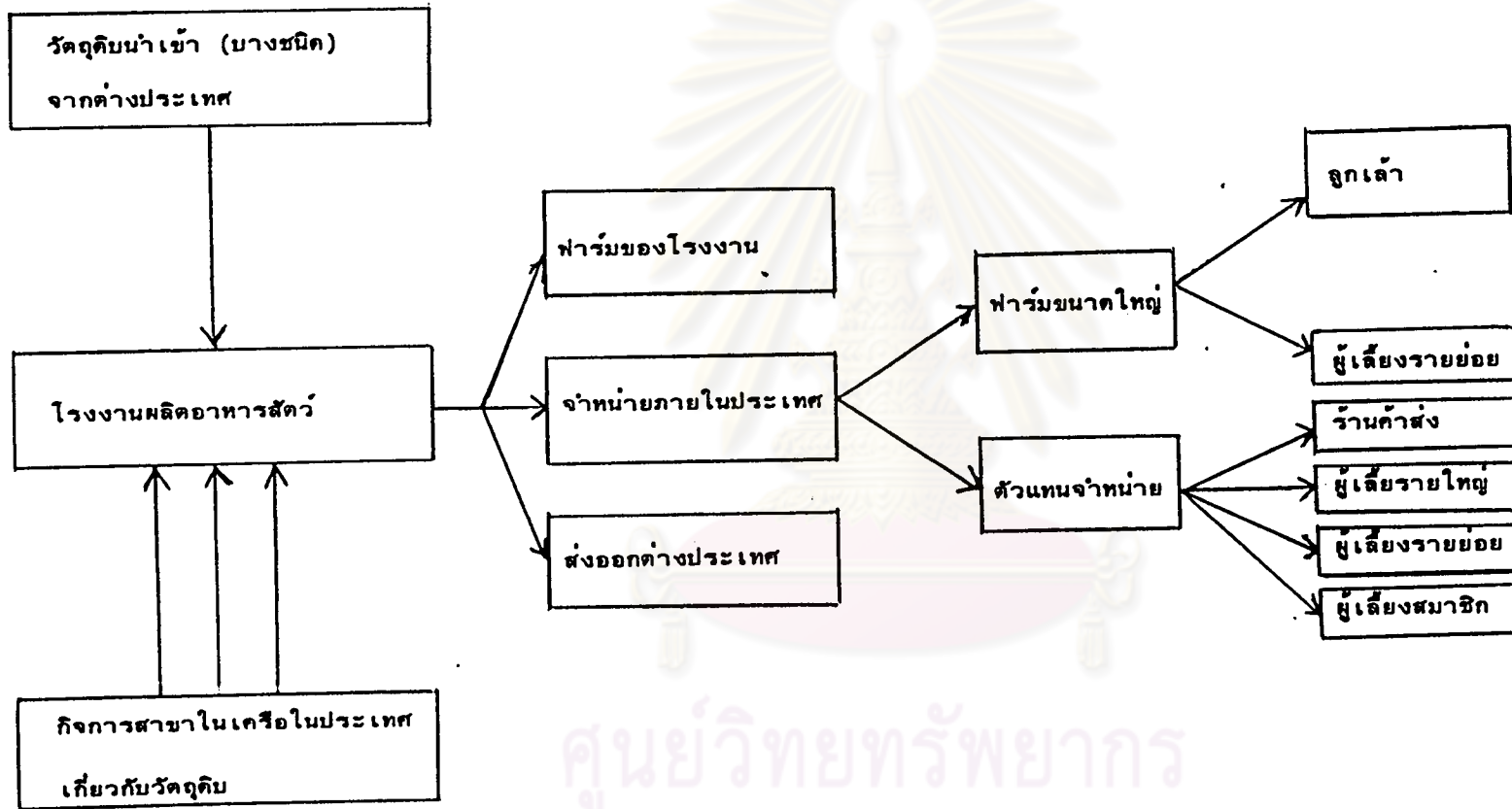
3. ส่งออกต่างประเทศ

ทั้งแผนภาพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผังที่ 2 แผนภาพแสดงโครงสร้างการตลาดอาหารสัตว์ของไทย.

ที่มา : หน่วยการอุตสาหกรรมฝ่ายวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทย และการสัมภาษณ์

10. โครงสร้างตลาดอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ปัจจุบันมีโรงงานผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ ประมาณ 33 โรงงาน และได้จัดแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามกำลังการผลิตและลักษณะกรรมวิธีการผลิต จากการศึกษาได้พบว่า ผู้ประกอบการผลิตกลุ่มแรก มีอิทธิพลมากที่สุดในการครอบครองสัดส่วนของตลาด (market share) ของสินค้าประเภทนี้ และด้วยเหตุที่การผลิตของโรงงานขนาดเล็ก มีประสิทธิภาพต่ำ ขนาดอุปกรณ์ที่ทันสมัยทำให้ต้นทุนในการผลิตต่อหน่วยสูงกว่าผู้ผลิตขนาดกลาง และขนาดใหญ่ จึงมีผลทำให้ผู้ผลิตรายย่อยหลายรายต้องเลิกสัมกิจการไปในระยะหลัง เพราะไม่สามารถแข่งขันด้านตลาดกับผู้ผลิตที่มีกิจการขนาดใหญ่กว่าได้ นอกจากนี้ ยังปรากฏว่า ผู้ผลิตรายใหญ่มักรายได้ซื้อกิจการของผู้ผลิตที่มีกิจการขนาดใหญ่กว่าได้ นอกจากนี้ ยังปรากฏว่า ผู้ผลิตรายใหญ่มักรายได้ซื้อกิจการของผู้ผลิตรายย่อย หรือได้ชักนำเข้าร่วมกิจการร่วมกัน ดังนั้น แม้ในตลาดผู้ผลิตจะเห็นว่า มีอยู่มาราย น่าจะมีการแข่งขันกัน แต่ปรากฏว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตที่ไ้รวมตัวอยู่ในเครือเดียวกัน จึงทำให้ผู้ผลิตรายใหญ่มีกิจการที่มั่นคง และมีอิทธิพลสามารถครอบครองตลาดอาหารสัตว์ได้มากขึ้น ทั้งในตลาดวัตถุดิบและตลาดอาหารสัตว์ผสมสำเร็จ อาจกล่าวได้ว่าผู้ผลิตที่แท้จริงนั้น มีการแข่งขันกันเพียงไม่กี่ราย และมีแนวโน้มจะเป็นไปในลักษณะของตลาดกึ่งผูกขาดหรือผูกขาดมากขึ้น นอกจากนี้ลักษณะการประกอบธุรกิจของผู้ผลิตรายใหญ่ ยังได้เป็นไปในแบบ Vertical Integration อีกด้วย โดย

- 1) เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบอาหารสัตว์เสียเองส่วนหนึ่ง
- 2) เป็นผู้ครองตลาดรับซื้อและส่งออกวัตถุดิบอาหารสัตว์
- 3) เป็นผู้ผลิตอาหารสัตว์ผสมสำเร็จและเป็นผู้จำหน่ายด้วย
- 4) เป็นผู้ผลิตพันธุ์สัตว์ออกจำหน่ายโดยเลี้ยง parent stocks ไว้เอง
- 5) มีฟาร์มเลี้ยงสัตว์ของบริษัท ฟาร์มในเครือและฟาร์มลูกแล้ว
- 6) เป็นผู้จำหน่ายเวชภัณฑ์สัตว์
- 7) มีโรงงานฆ่าสัตว์และฆ่าสัตว์ที่ผลิตได้ และที่รับซื้อฆ่าแต่ละ ขายเป็น-ขายปลีกแปรรูป สำหรับผู้บริโภคในประเทศ และส่งออกจำหน่ายต่างประเทศด้วย

เมื่อพิจารณาโครงสร้างตลาดของอาหารสัตว์ผสมในประเทศไทยซึ่งได้เปลี่ยนแปลงจนมีลักษณะที่มีผู้ประกอบการผลิตขนาดใหญ่แข่งขันกันน้อยราย (Oligopolistic Competitive market) และผู้ผลิตขนาดใหญ่แต่ละรายมุ่งที่จะขยายการค้าเป็นงานไปครอบคลุมถึง

กิจการที่ต่อเนื่องกันมากยิ่งขึ้น จริงอยู่ผู้ประกอบการผลิตขนาดใหญ่มีประสิทธิภาพในการผลิตสูง และก่อให้เกิดการพัฒนาก้าวหน้าแก่กิจการปศุสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงไก่กระทอง เป็นอย่างมาก แต่ลักษณะของโครงสร้างตลาดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญ 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก การขยายตัวของผู้ประกอบการผลิตอาหารสัตว์ขนาดใหญ่ไปในการจัดตั้งฟาร์มเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้าของตนเองมีแนวโน้มที่จะเป็นการทำลายอาชีพของผู้เลี้ยงสัตว์รายย่อย เป็นการเพิ่มปัญหาการว่างงานในชนบทให้ร้ายแรงยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันกลับเป็นการเสริมฐานอิทธิพลของผู้ประกอบการผลิตอาหารสัตว์ให้มากยิ่งขึ้นไปอีก

ประการที่สอง การที่มีผู้ประกอบการผลิตขนาดใหญ่มีอำนาจในอุตสาหกรรมผลิตอาหารสัตว์ผสมและบางรายก็มีความสัมพันธ์ในฐานบริษัท เครือเดียวกัน ย่อมทำให้ง่ายต่อการที่ผู้ผลิตเหล่านี้จะร่วมกันกำหนดนโยบายด้านราคาอาหารสัตว์ผสม และราคามล็ดภัณฑ์สัตว์ ซึ่งถ้าหากทำสำเร็จจะทำให้ผู้ประกอบการผลิตขนาดใหญ่มีอำนาจผูกขาดทั้งตลาดอาหารสัตว์และตลาดเนื้อสัตว์ ทำให้มีอำนาจต่อรองที่เหนือกว่าผู้เลี้ยงสัตว์และผู้บริโภค เนื้อสัตว์

ประการที่สาม ผู้ประกอบการผลิตอาหารสัตว์รายใหญ่มีข้อผูกพันกับเจ้าของพ่อพันธุ์แม่พันธุ์สัตว์ในต่างประเทศ ทำให้ต้องมีการพึ่งพาพ่อพันธุ์แม่พันธุ์สัตว์จากต่างประเทศตลอดไปซึ่งนอกจากจะเป็นการสูญเสียเงินตราต่างประเทศแล้ว ยังไม่เป็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนาพันธุ์สัตว์ขึ้น ภายในประเทศ โดยใช้ความสามารถของนักสัตวบาลชาวไทยเองอีกด้วย

11. การแข่งขันทางด้านตลาด

จากแนวความคิดที่ว่า "การทำธุรกิจ ในอุตสาหกรรมนั้นลักษณะการตลาดที่แข่งขันโดยสมบูรณ์อย่างแท้จริง (Perfect Competition) นั้นไม่มีในโลกผู้ทำธุรกิจพยายามที่จะเข้าควบคุมธุรกิจที่กระทำอยู่เพื่อที่จะให้ได้เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมนั้นทั้งในด้านสถานที่ สินค้าที่ขาย วิธีการดำเนินการ และการหาลูกค้า แต่ละหน่วยธุรกิจพยายามหาลักษณะพิเศษให้กับตัวเองในการแข่งขันกับผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดการแข่งขันไม่สมบูรณ์ หรือ (Imperfect Competition) ขึ้น" เมื่อพิจารณาถึงการแข่งขันในด้านการผลิต และการตลาดอาหารสัตว์ในประเทศไทยแล้ว อาหารสัตว์สำเร็จรูปที่ผลิตออกมาได้จากโรงงานทุกโรงงาน จะมองไม่ออกในทันทีว่ามีคุณภาพและสรรพคุณในการเลี้ยงสัตว์มากกว่ากันเพียงไร แต่อุตสาหกรรมผู้ผลิตอาหารสัตว์ก็พยายามสร้างความแตกต่างในสินค้า ซึ่งได้แก่

1. ลักษณะแตกต่างกันด้านกายภาพของสินค้า เช่นมีชนิดของอาหาร และประเภท

อาหารสูตรต่าง ๆ สำหรับสัตว์แต่ละประเภท และแต่ละช่วงอายุ ดังจะเห็นได้ว่าโรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูปรายใหญ่จะมีสูตรอาหารแต่ละประเภทมากมาย

2. แยกต่างกันในค่านาราคา ยี่ห้อ ชื่อเสียง และรูปแบบ แม้รูปแบบภายนอกของสินค้าอาหารสำเร็จรูปจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ตามขนาด น้ำหนักบรรจุ แต่ด้านยี่ห้อและชื่อเสียงนั้น ได้ถูกทำให้แตกต่างกัน โดยวิธีทางการตลาด เช่น การส่งเสริมการขาย การบริการทางด้านวิชาการแก่ผู้เลี้ยงการขายด้วยเงินเชื่อ ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายในการจำหน่ายอาหารสัตว์นั้นมีอัตราส่วนอยู่ในระดับอัตราที่สูงพอสมควร คือประมาณ 8-10 % ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด

3. การให้บริการพิเศษควบคู่ไปกับสินค้า การบริการพิเศษที่โรงงานอาหารสัตว์หลายรายให้กับผู้เลี้ยงสัตว์ เช่น บริการสัตว์แพทย์ช่วยรักษา และป้องกันโรคให้สัตว์เลี้ยง การบริการทางด้านวิชาการ

4. วิธีการและสิ่งที่เป็นประจำ เช่น การเยี่ยมเยียนลูกค้า การเอาใจใส่ดูแลเป็นประจำ นโยบายการรับซื้อสัตว์เป็น และบริการต่าง ๆ สำหรับผู้ที่เป็สมาชิกเลี้ยงสัตว์ของโรงงาน ให้ส่วนลดพิเศษสำหรับลูกค้ารายใหญ่ การตั้งราคาที่ต่ำ และจูงใจ หรือการให้เชื่อสินค้าสำหรับตัวแทนที่จำหน่ายนานพอสมควร วิธีการเหล่านี้เป็นเทคนิคทางการค้าที่โรงงานแต่ละแห่งปฏิบัติเพื่อสร้างความแตกต่าง

5. การได้เปรียบในเรื่องสถานที่ตั้งโรงงาน โรงงานอาหารสัตว์ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีผู้เลี้ยงสัตว์มาก และการคมนาคมขนส่งสะดวก ตลอดจนการหาโอกาสอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ ซึ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อต้นทุนต่าง ๆ โดยเฉพาะค่าขนส่งลดลงอย่างเห็นได้ชัด

12. สรุป และข้อเสนอแนะ

แนวทางปฏิบัติต่ออุตสาหกรรมอาหารสัตว์ในประเทศไทยเป็นดังนี้

1) ในทัศนะของธุรกิจ

- ควรส่งเสริมและขยายการเลี้ยงสัตว์ และอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ต่อไป
- ส่งเสริมให้คนไทยยึดการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพมากยิ่งขึ้น
- ปรับปรุงพันธุ์สัตว์ ขยายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพดี เข้าแทนที่พันธุ์เก่า
- ต้องการให้มีการผลิตวัตถุดิบอาหารสัตว์อย่างเพียงพอ และราคาถูก
- ส่งเสริมให้มีการส่งออกทั้งเนื้อสัตว์และอาหารสัตว์

2) ในทัศนะของผู้เลี้ยงสัตว์รายย่อย

- ต้องการให้มีการส่งเสริมผู้เลี้ยงรายย่อย เช่น ให้เงินกู้ดอกเบี้ยถูกลดภาษีการค้า เป็นต้น
- ต้องการให้มีการควบคุมคุณภาพและราคาอาหารสัตว์ให้ดีและเหมาะสม
- ต้องการให้มีการบริการทางด้านยา และสุขภาพในราคาถูก
- ต้องการให้มีกฎหมายป้องกันการผูกขาดตลาด

3) ในทัศนะของผู้บริโภค

- ต้องการให้มีการควบคุมราคาเนื้อสัตว์ และผลิตภัณฑ์จากเนื้อสัตว์
- ต้องการให้มีเนื้อสัตว์ และไข่ อย่างเพียงพอต่อความต้องการ และมีคุณภาพไว้ใจได้
- ต้องการให้มีสินค้าหลายอย่าง เพื่อจะได้เลือกซื้อตามความพอใจ
- ต้องการรู้ข่าวสารและข้อเท็จจริงทางการผลิตการค้าพอสมควร เพื่อจะได้ไม่ถูกเอาเปรียบนัก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย